

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

ალბანეთი

ალბანეთი კავკასიისა.
ქრისტიანული სამყარო.

ალბანეთი კავკასიისა, ერთ-ერთი უძველესი ადრინდელი კლასობრივი სახელმწიფო სამხრ. კავკასიის. აღმოსავლეთმ. ნაწილში.

მოიცავდა ახლანდ. აზერბ. ტერიტორიას და დაღესტნის სამხრ. ნაწილს (მცირე კავკასიონის მთიანეთიდან და მდ. არაქსისა და მტკვრის ქვემონელიდან მოკიდებული კავკასიონის ქედის ჩრდ.-აღმ. მონაკვეთამდე და კასპიის ზღვიდან ვიდრე იორ-ალაზნის ქვემონელამდე, ანუ იბერიის სამეფოს საზღვრამდე). „ალბანეთი“ (Albania) პირველად ძვ. წ. IV ს. ბერძნ. წყაროებში იხსენიება. ზოგი მკვლევრის აზრით, კავკ. და ბალკ. ნ.-კ-ის ა-ის სახელწოდებათა დამთხვევა იმით აიხსნება, რომ კავკასია – მცირე აზია – ხმელთაშუა ზღვის სამყაროს უძველესი მოსახლ. ენაზე სიტყვა „ალბ“ – „ალპ“ მთიანეთს აღნიშნავდა. ძვ. ქართ. წყაროებში „ალბანეთი.“ გვხვდება ფორმით „ალვანეთი“, სომხურში – „ალვანქის“. ა-ის მოსახლ. საკმაოდ მრავალფეროვანი იყო (ალბანელები, გარგარელები, გელები, ლეგები, ჰერები, სუჯები და სხვ., სულ, ანტ. ავტორთა ცნობით, 26 ენაზე მოლაპარაკე ტომი). ალბანური ენა იბერიულ-კავკ. ენათა ჯგუფს განეკუთვნებოდა. სოც.-ეკონ. წყობით ალბანური ტომები განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე იდგნენ. მოსახლ. ნაწილი მისდევდა მწყემსურ მესაქონლეობას და ნახევრად მომთაბარულ ცხოვრებას, ნაწილი – ინტენსიურ მიწათმოქმედებას. ა-ის დაბლობები დასერილი იყო სარწყავი არხებით, რ-თა ნაშთები დღესაც არის შემორჩენილი; მაღალ დონეზე იდგა მევენახეობა და მებაღეობა; განვითარებული იყო ხელოსნობა, რასაც მოწმობს იალოილუთეფეს, მინგეჩაურის არქეოლ. კულტურები. ალბანელთა წარმართული პანთეონის პირველი ღვთაება იყო

მთვარე, რ-ის მთავარი ტაძარი იბერიის საზღვართან მდებარეობდა. გავრცელებული იყო მზის თაყვანისცემაც. ალბანელები პირველად იხსენიებიან გავგამელასთან ბრძოლის დროს აქემენიდთა ლაშქრის შემადგენლობაში (ძვ. წ. 331). ძვ. წ. უკანასკნელ საუკუნეებში ა-ში მიმდინარეობდა პირველყოფილ-თემური წყობილების რღვევა და ყალიბდებოდა ადრინდ. კლასობრივი ურთიერთობები. ძვ. წ. I ს-ში ა. ადრინდ. კლასობრივი სახელმწიფო იყო (დედაქალაქი კაბალა). მისი მეფე ორისი სომხ. მეფე ტიგრან II-სა და იბერიის მეფე არტაგანთან ერთად იგერიებდა რომის შემოტევას (ლუკულუსის და პომპეუსის ლაშქრობანი ძვ. წ. 69 - 67 და 66 - 65). ამავე ხანებში ა-ის დას. ნაწილი იბერიის პოლიტ. და კულტ. გავლენის სფეროში მოექცა, ხოლო მტკვრის მარჯვ. ნაპირის პროვინციებს სომხ. სახელმწიფო დაეპატრონა. III-V სს-ში ა-ში ფეოდალ. ურთიერთობა ყალიბდებოდა. IV ს-ში სახელმწ. რელიგიად ქრისტიანობა გამოცხადდა. ა-ის ავტოკეფალიურ ქრისტ. ეკლესიას სათავეში ედგა კათალიკოსი. V ს-ში შეიქმნა ალბანური დამწერლობა. ჯერ კიდევ III ს-ში ა. სასანიანთა ირანმა დაიმორჩილა. VI ს-ში სასანიანებმა საბოლოოდ გააუქმეს მეფის ხელისუფლება და ა. ირან. პროვინციად აქციეს. მოსახლეობა შეუპოვრად ებრძოდა დამპყრობლებს. კავკ. სხვა ხალხებთან ერთად ალბანელები მონაწილეობდნენ ავარაირის ბრძოლაში (451). ანტისპარსული სახალხო აჯანყებები ეწყობოდა შემდეგშიც (481-82, 571-72). VI-VII სს. მიჯნაზე ა-ში დაწინაურდა გარდმანის მფლობელთა - მიჰრანიდთა ფეოდალ. გვარი, რ-მაც აღადგინა ა-ის დამოუკიდებლობა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია გარდმანის მთავრის ჯავანშირის მმართველობის პერიოდი. ეროვნ.-განმათ. ბრძოლაში ალბანელებს ეხმარებოდნენ ქართველებიც (ადარნასე ქართლის ერისმთავარი).

VII ს. შუა ხანებში ა. არაბებმა დაიპყრეს. ამ პერიოდიდან დაიწყო ა-ის მოსახლ. გამაჰმადიანება. დას. ა. (ჰერეთი, შაკიხი), რ-იც უძველესი დროიდანვე ქართ. კულტურის სფეროში მოექცა, VIII ს. I ნახ-ში ქართველთა ერისმთავარ არჩილის საგამგებლოში შედიოდა. არაბთა სახალიფოს დასუსტებას VIII ს. დასასრ. და IX ს. დასაწყისში მოჰყვა მის პერიფერიებში დამოუკიდებელი ადრინდ. ფეოდალ. სამთავროების წარმოქმნა. ა-ის ტერიტორიაზე ასეთი ერთეულები იყო მტკვრის მარჯვ. სანაპიროზე არანშაჰების სამთავრო (X ს. ბოლოს არანშაჰიდები შედადიდების დინასტიამ შეცვალა), მტკვრის მარცხ. სანაპიროზე - შირვანი (შირვანშაჰ მაზიადიდების დინასტია), გარდა ამისა, დარუბანდი (ჰაშიმიდების დინასტია) და ჰერეთი, რ-იც ფაქტობრივად ქართ. სამთავრო იყო და ბაგრატიონთა დინასტია ედგა სათავეში. XI ს-ში სამხრ. კავკასია თურქ-სელჩუკებმა დაიპყრეს და მასობრივად დასახლდნენ ა-ის ტერიტორიაზე, რასაც ადგილ. მოსახლეობასთან ასიმილაცია მოჰყვა. ა-ის მოსახლ. ერთმა ნაწილმა აზერბ. ხალხის ჩამოყალიბებაში მიიღო მონაწილეობა, მეორე ნაწილი კი კახელებს, მთიანი ყარაბაღის სომხებსა და დაღ. მოსახლეობას შეერწყა.

წყარო: მოვსეს კალანკატუაცი, ალვანთა ქვეყნის ისტორია, ლ. დავლიანიძე-ტატიშვილის გამოც., თბ., 1985.

ლიტ.: ბ ე რ ძ ე ნ ი შ ვ ი ლ ი ნ., აღმოსავლეთ კახეთის წარსულიდან, წგ.: საქართველოს ისტორიის საკითხები, წგ. 3, თბ., 1966; მ უ ს ხ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი დ., ციხე-ქალაქი უჯარმა, თბ., 1966; პ ა პ უ ა შ ვ ი ლ ი თ., ჰერეთის ისტორიის საკითხები, თბ., 1970; Вопросы истории Кавказской Албании Сб. ст., Баку, 1962.

დ. მუსხელიშვილი
